

DS. DURK POSTMA VOOR SY KOMS IN SUID-AFRIKA.

(1818-1858).

Die kerklike Afskeiding wat in 1859 in Suid-Afrika onder ds. D. Postma plaasgevind het, was 'n geesteskind van die Afskeiding in Nederland wat in 1834 begin het. Dit was op 14 Oktober 1834 dat ds. H. de Cock hom met sy volgelinge in die gemeente Ulrum, provinsie Groningen, van die Hervormde Kerk afgeskei het. Hy het hieroor die volgende opgeteken: „Dingsdag avond den 14den October, hebben wij, na biddend en knielend opzien tot den Heere, ons afgescheiden van de valsche kerk en in de mogendheden des Heeren het ampt aller geloovigen aangenomen, hetwelk Hij, de Heere, de Almachtige, de Eenige en Drie-eenige God bevestigte! Met psalmgezing en dankzegging is de plegtigheid besloten”. 'n Paar ander predikante het hom gevolg, nl. di. H. P. Scholte, A. Brummelkamp, S. van Velzen, G. F. Gezelle Meerburg en die kandidaat A. C. van Raalte. Die beweging het vinnig uitgebrei, en hierdie uitbreiding is verstaanbaar as mens op die konventiekels, die „gezelschappen” wat daar in daardie dae was, let. Hierdie konventiekelwese het veral in die sewentiende en agtiende eeu in Nederland en in 'n paar ander lande gebloei. Dit was 'n erfenis van die Labadisme wat 'n suiwere kerk op aarde voorgestaan het. Die grond is deur die sestiende eeuse doperdom voorberei wat 'n gemeente sonder vlek of rimpel wou gehad het¹⁾. Buite die offisiële openbare kerklike samekomste het groepies mense onder leiding van oefenaars byeengekom. Hierdie oefenaars het self in die godsdiensoefeninge voorgegaan en het gepreek. Hulle was meesal eenvoudige mense en hulle het dikwels as oefenaars begin optree om daarmee in hul lewensonderhoud te voorsien. So het die oefenaar J. W. Vygeboom wat as „een van de voorlopers der Afscheiding” beskou word, omstreeks 1820 gaan oefen nadat hy uitgeboer geraak het en bankrot was²⁾.

Hierdie oefenaarskringe is dikwels as afgeskeie gemeentes georganiseer, en die oefenare is as predikant georden³⁾. Dit het selfs gebeur dat ds. de Cock in 1840 'n tagtigjarige oefenaar, J. M. Kloppenburg, as predikant georden het⁴⁾. Ds. de Cock wat die bearbeiding van die

¹⁾ Dr. G. Keizer: De Afscheiding van 1834, bls. 51-94.

²⁾ P. J. Meertens: Johan Willem Vygeboom, in Nederl. Archief voor Kerkgeschiedenis, N.S. XXVII 1935, bls. 32; A. Blokhuis, Uit de Oude Doos. Wat een eeuw geleden te Bunschoten en Spakenburg geschied is, bls. 180-184.

³⁾ Verskillende voorbeelde kan gevind word, in die hoogs belangrike „Archiefstukken betreffende de Afscheiding van 1834”, vier dele, 1939-1946.

⁴⁾ H. de Cock: Hendrik de Cock (1886), bls. 618.

Afgeskeie gemeentes in die provinsie Groningen op hom geneem het, was ten gunste van die oefenaarskap. Ds. S. van Velzen wat die provinsie Friesland moes versorg, was weer beslis daarteen gekant. So iets as 'n oefenaarskap het volgens hom geen reg van bestaan gehad nie, want 'n oefenaar het geen besondere roeping nie, en het geen reg om die Woord te bedien deur self te preek nie. Hy wou dan ook gehad het dat die oefenaarskap afgeskaf moes word. As daar geen predikant was nie moes iemand maar 'n preek lees, en nie self preek nie. „Tot de prediking behoort roeping en zending, wie niet langs een wettige weg der kerk tot dat ampt geroepen wordt, die is een indringer, en wanneer hij dan prediken wil, zoo is dit een prediken in eigen naam, een namaaksel van Gods instelling, een overtreden van des Heeren inzettingen, een roof van de gaven des Heeren, hetwelk noodzakelijk geen duurzame stichting maar verwoesting der gemeente ten gevolge heeft, en waardoor Gods ongenoegen op de gemeente geladen wordt”. So het hy op die provinsiale sinode van Friesland van 1 Januarie 1838 waar hy die enigste predikant was, gespreek, en so het hy dit in die notule neergeskryf. Die sinode het dan ook met 23 teen 7 stemme die oefenaarskap met die volgende besluit afgeskaf: „dat 't oefenen gelijk zulks tot nog toe in sommige gemeenten heeft plaats gevonden, niet langer behoort te geschieden”⁵⁾. Hierdie opvatting van ds. Van Velzen was in ooreenstemming met die Konvent van Wesel wat in 1568 bepaal het dat die voorlesers in die kerk daaraan moet dink dat hulle nie die amp het om die Skrif te verklaar nie, en dat hulle hul daarom van alle verklaring moet onthou, sodat hulle nie die sekel in die oes van 'n ander slaan nie, en ook nie deur ontydige verklarings die gewone gebruik van die kerk versteur nie.

Van Velzen was hieroor beslis, en het een keer selfs geweier om 'n ouderling in een van die Afgeskeie gemeentes te bevestig, omdat hy ook geoefen het. Nieteenstaande die vermanings van ds. Van Velzen was daar 'n gemeente waar tog 'n oefenaar was wat met sy oefeninge, d.w.s. met sy preke, aangegaan het. Dit was die gemeente Wanswerd, en die oefenaar was Durk Pieters Postma wat later die vader van die Afskeiding in Suid-Afrika sou word. Ds. Van Velzen het dan ook met Postma in botsing gekom.

Hierdie Durk Pieters Postma was 'n ras-egte Fries. In Friesland en met name in die stadje Sneek kom die naam Postma reeds vroeg in die agtiende eeu voor, maar Durk Postma oor wie hierdie biografiese skets handel, was waarskynlik nie familie van daardie Postma's nie. In die tweede helfte van die agtiende eeu het in die Friese dorp Stiens „Pieter Jilderts” en sy vrou „Tietje Aedes” gewoon, en daar is in 1780 hulle seun Pieter Pieters Postma gebore. In die dae toe dit verpligtend geword het dat elkeen 'n familienaam of van moes hê, het hy hom

⁵⁾ A. Tjoelker: Ds. S. van Velzen en zijn betekenis voor de Afscheiding in Friesland, 1935, bls. 70 en 72.

Postma genoem. Hierdie Pieter Pieters Postma is in 1805 met Lolkje Arjens getroud. Sy is in 1777 in Dokkum gebore en haar ouers was Arjen Paules Boekhout en Geeske Gerryts. Pieter Pieters Postma het die bynaam van „lyste Piter” gehad, d.w.s. „klein Pieter”. Hy was waarskynlik skeepsjager van beroep, dit was iemand wat in die dae van die trekskuit die lysels van die perd gehou het en dit gestuur het. In die geboorte-akte van Durk, 1818, en in sy eie oorlydings-akte, 1823, word hy ’n „arbeider” genoem. Uit die huwelik van Pieter Peters Postma en Lolkje Arjens is vier kinders gebore, drie seuns en een dogter, nl. Pieter Pieters Posthuma, gebore 1 April 1806; Arjen Pieters Posthuma, gebore 25 Oktober 1810; Tietje, die dogter, gebore 4 September 1814; en Durk Pieters Postma, gebore 30 Januarie 1818. Elke seun se tweede naam was Pieters, d.i. „seun van Pieter”. Hierdie naamgewing was volgens ’n ou Friese gewoonte. Ook val dit op dat alleen die jongste kind die familienaam Postma gehou het, en die ander twee is Posthuma genoem en een seun se afstammeling het selfs Posthumus geword. Maar selfs die jongste kom ons dikwels teen as Durk Posthuma. In die register van die burgerlike stand van Dokkum en ook in die doopboek van die Hervormde Gemeente kom sy naam voor as Durk, en verder in alle offisiël burgerlike stukke tot selfs met sy vertrek na Suid-Afrika voor sover as dit onder my oë gekom het. En in die eerste jare tot 1850, het hy hom altyd D. P. Postma geteken. Eers in Suid-Afrika het die naam „Dirk Postma” die vaste vorm geword. Net so het die naam van sy moeder „Lolkje” by sy afstammeling „Laurika” geword. „Pieter”, die naam van sy vader en grootvader, het „Petrus” geword, en „Arjen”, die naam van sy moeder se vader, het „Adriaan” geword, en „Geeske” die naam van sy moeder se moeder, het „Geertruida” geword.

Van sy jeug en opvoeding weet ons so goed as niks. Hyself het getuig „ik kan niet roemen op een vermogende afkomst; maar mijne geliefde Ouders waren brave burgers en oprecht Godvruchtige leden, en zulk eene opvoeding was ons deel.”⁶⁾ Sy vader is op 20 Oktober 1823 oorlede toe hy nog maar vyf en ’n half jaar oud was, en met hom „ging ook te loor het vermogen tot levensonderhoud.” Sommige vrome vriende het gesê terwyl hy dit gehoor het, „als die weduwe nu maar niet beswaard was met den kleine jongen, dan zou het nog gaan”. Hierdie onfyngvoelige opmerking in teenwoordigheid van die weeskind moes bepaald ’n snydende indruk op hom gemaak het, omdat hy in sy hoë ouderdom dit nog vanaf die preekstoel vermeld het. Sy moeder moes hard werk en was op „ondersteuning van elders” aangewys, blykbaar kon haar oudste seun, Pieter, wat reeds sewentienjaar was, en ook die ander seun, nie veel help nie. Die jong Durk se opvoeding was goed, maar streng, want ander kinders het meer vryheid gehad as hy. Met sy

⁶⁾ „Gedachtenisrede” met sy vyftigjarige dienstyd as Evangelieprediker, bls. 40. Hierdie Gedachtenisrede kom voor op bls. 38-47 van „Vier Geleghenheidsredevouingen” wat in 1890 uitgegee is.

vyftiende jaar het hy tot inkeer gekom en die wereldse ydelheid vergoed laat vaar om die Heer met sy hele hart te dien. Hy het toe gemeen dat hy sy moeder moes berispe dat sy opvoeding nie streng genoeg was nie, maar sy het geantwoord dat mens jong kinders nie al te streng moes behandel nie. Dit was dus in die jaar 1833. Mens sou graag wil weet in watter godsdienstige kringe Postma hom beweeg het. Vermoedelik was dit die van die „gezelschappen”. Die bowegenoemde J. W. Vygeboom het reeds in 1822 in die omstreke van Dokkum en waarschyklik ook in Dokkum ge oefen.⁷⁾ In 1833 het ds. R. W. Duin, gewese predikant uit Oost-Friesland wat dikwels oorspanne was en later net die Afskeiding saamgegaan het, in die buurt van Dokkum gepreek⁸⁾. Dis is nie bekend of Postma met hierdie „gezelschappen” of konventiekels in aanraking was nie, maar dit is wel waarskynlik.

Hoewel hy nog maar vyftien jaar oud was het hy hom tog in staat gegang om met eie handewerk sy moeder te help om in die lewensonderhoud te voorsien, sodat dit vir haar nie meer nodig was om van elders steun te kry nie. En hy het dit bly doen tot haar dood toe op 21 September 1856, toe sy ruim nege-en-sewentig jaar oud was. Ons weet nie wat die aard van die werk was wat hy gedoen het nie. Wel weet ons dat ouers van seperatistiese kringe hom gevra het om aan hul kinders kategetiese onderwys te gee, wat hom ook wel iets in die sak sal gebring het. Sy begeerte was egter om predikant te word, maar die geldelike middele om hom vir die universiteit voor te berei en die universiteit te besoek, het ten ene male ontbreek. Nieteenstaande sy daaglikse werk het hy in die aande soms tot laat in die nag die Bybel bestudeer, en godsdienstige boeke gelees. Later het ’n bevriende predikant van die Hervormde Kerk wie se naam ons ongelukkig nie ken nie, hom die weg geopen om met geleende geld te gaan studeer. Dit was in die dae van die Afskeiding, en toe die jong Durk daarmee saamgegaan het, het hierdie kans verval. In Dokkum was nie ’n Afsgekeie gemeente nie, en persone wat met die Afskeiding saamgegaan het, het hul by een van die naburige gemeentes gevoeg, soos Wanswerd, Blya of Marrum. Ds. S. Van Velzen, die eerste afgeskeie predikant van Friesland, het in Januarie 1836 die bearbeiding van die hele provinsie op hom geneem, en het toe op verskeie plekke kerkrade ingestel, ook in Wanswerd. Die persoon wat in hierdie gemeente die voortou geneem het, was ouderling P. S. van der Wouden. Hy het Sondae twee keer op Wanswerd goedsdiensoefening gehou vir sowat veertig tot sestig mense, en het ook katkesasie gehou,⁹⁾ en in 1837 het die kerkraad hom hiervoor ’n vaste opdrag gegee. Op 26 November 1838 is op ’n kerkraadsvergadering waar ds. Van Velzen nie teenwoordig was nie, oor hierdie opdrag gehandel-

⁷⁾ Archiefstukken betreffende de Afscheiding van 1834, vier dele, deel I, bls. 56.

⁸⁾ Archiefstukken, deel I, bls. 227-228. Oor ds. Duin, sien Biografisch Woordenboek van Protestantsche Godgeleerden in deel II, bls. 643.

⁹⁾ Archiefstukken, deel III, bls. 83 en 172.

Van der Wouden het „groot zwaarigheid” daarteen gehad, en die kerkraad wat uit twee ouderlinge en twee diakens bestaan het, het toe besluit om dit aan Durk Postma op te dra om godsdiensoefenings te hou en te katkeseer. Ouderling Van der Wouden het waarskynlik van te vore met Postma hieroor gepraat, want hoewel hy nie lid van die kerkraad was nie, was hy tog op die vergadering aanwesig. Ook is genotuleer dat hy van plan was om in Wanswerd te gaan woon, waarskynlik met die oog op hierdie opdrag. Hy het dus oefenaar in Wanswerd geword. Mens kan dus vry seker aanneem dat hy in daardie jaar, 1838, toe hy byna een-en-twintig jaar oud was, na Wanswerd verhuis het. Die kerkraad het sy salaris egter nie vasgestel nie, maar aan ouderling Van der Wouden opgedra om 'n lys te maak waarop die mense vrywillig kon teken.

Die kerkraad het op 18 Desember 1838 weer vergader. Ds. Van Velzen was weer nie aanwesig nie, want hy was toe op 'n herderlike rondreis in die suidelike dele van Friesland. Ouderling Van den Wouden het gerapporteer dat die lys gereed was, en nadat hy dit voorgelees het, het die kerkraad dit goedgekeur. Toe is besluit om Postma vier gulde per week vir die werk te betaal.

Ds. Van Velzen was dit met hierdie reeling glad nie eens nie, want hy was baie beslis teen die oefenaarskap gekant. Hy wou hom desnoods nog daarna skik dat persone met geringe opleiding as predikant georden kon word. 'n Predikant was 'n geroepene, maar 'n oefenaar nie, en so 'n amp bestaan daar nie. In latere jare het ds. Van Velzen hom op die volgende wyse oor die opleiding in die eerste tyd van die Afskeiding uitgelaat: „zeer gering was eerst deze opleiding. Na eenige weinige lessen werd menigeen die reeds gehuwd was en eenig bedryf had uitgeoefend, tot herder en leeraar bevorderd”.¹⁰⁾ Toe die kerkraad op 3 Januarie 1839 onder sy voorsitterskap vergader het, is daar weer oor die opdrag wat aan Postma gegee is, gehandel, en „na een lang gesprek hierover gehouden te hebben” het die twee ouderlinge erken dat dit „bij de tegenwoordige toestand der Kerk en de schaarsheid der Leraren in de eerste plaats op hunne weg lag” en dat dit ooreenkomstig die bevestigingsformulier was dat hulle self die godsdiens onderwys moes gee, en hulle het beloof om dit ook te doen. Dit is duidelik dat ds. Van Velzen hulle oorgehaal het om hierdie besluit te neem. Dit was in ooreenstemming met die besluit van die provinsiale sinode van Friesland wat in Januarie 1838 onder leiding van ds. Van Velzen geneem is, waardeur die oefenaarskap afgekeur is.

Die opdrag aan Postma en sy aanstelling as oefenaar is dus weer teruggetrek, en daarmee het sy inkomste waarvoor hy hom in Wanswerd gevestig het, opgehou. Dit is begryplik dat hy ontevrede was. Hy het hom toe tot die kerkraad van Marrum gewend, 'n dorpie dig by

---

¹⁰⁾ S. van Velzen: *Gedenkschrift der Chr. Geref Kerk*, 1884, bls. 122.

Wanswerd. Hierdie kerkraad het hom reeds die jaar te vore, op 20 Februarie 1838 teen die genoemde besluit verklaar waarin die provinsiale sinode in Januarie 1838 die oefenaarskap afgekeur het.¹¹⁾ Dit is dus verstaanbaar dat Postma by die kerkraad van Marrum steun gaan seek het. In die notule van die Marrumse kerkraad van 21 Februarie 1839 lees on die volgende: „Was tegenwoordig Dirk P. Postma lidmaat van de gemeente Wanswerd. Is gesproken over de handelwijze van ds. S Van Velzen met den persoon van D. Postma waardoor veel oneenigheid in de gemeente van Wanswerd ontstaan is. Is besloten op deze zaak te letten, om te zien wat er ten nutte van de kerk in 't algemeen en van de gemeente te Wanswerd in 't bijzonder, op een volgende classe-vergadering zou kunnen gedaan worden”. Postma kon sy oefenaarskap nie teen die sin van ds. Van Velzen deursit nie, en daarom wou hy nou probeer om volgens artikel 8 van die Dordtse Kerkorde geëksamineer te word en sodoende langs hierdie weg predikant te word. Artikel 8 van die genoemde Kerkorde het bepaal dat persone van „singuliere gaven, Godsalicheyt, ootmoedicheyt, zedicheyt, goed verstandt ende discretie, mitsgaders gaven van welsprekentheyt” maar wat nie gestudeer het nie, deur die klassis geëksamineer en tot predikant toegelaat kon word. Op 'n volgende kerkraads vergadering van Marrum was Postma weer teenwoordig. „Deze gaf te kennen dat het zijn ernstige begeerte was, dat hij niet langer verhinderd mocht worden in de verkondiging des Woords, maar dat en voor hem gelegenheid gegeven mocht worden om examen af te leggen, hetzij als predikant, of anders dat hij als oefenaar kon toegelaten worden. Hij verzocht ons dus op de a.s. classikale vergadering deze zaak te bevorderen, hetwelk door ons aan hem is toegezegd geworden.”

Ds. Van Velzen het kort hierop 'n beroep na Amsterdam aangeneem en in Mei 1839 daarheen verhuis, waardeur die grootste moeilikheid wat in die pad van Postma was, weggeruim is.¹²⁾ Die kerkraad van Wanswerd kon hom nou dan ook baie meer tegemoetkomend behandel, en dit was nie meer vir hom nodig om na die naburige kerkraad van Marrum te gaan nie en daar hulp te roep vir die bereiking van sy doel. Toe die Wanswerdse kerkraad op 26 Mei 1839 weer sonder ds. Van Velzen vergader het, is daar oor die „bezwaren” van Postma gepraat en hom gevra om dit aan die kerkraad te kom meedeel. Hy het egter laat weet dat hy dit nie mondeling wou doen nie, wel skriftelik. Hy het hierdie besware ook op die kerkraadsvergadering van 20 Augustus 1839 skriftelik ingedien, en daarin gesê dat hy vrees „dat er een scheuringe stond te

¹¹⁾ Ds. J. Kok: Meister Albert en zijn Zonen, uit de Geschiedenis der Afscheiding in Drenthe, 2e druk 1934, bls. 186.

¹²⁾ Ds. J. Kok sê op bls. 167 van Meister Albert en zijn Zonen: „Dat b.v. Ds. Van Velzen zoo krachtig optrad in Friesland tegen oefenaars, was niet tegen deze personen, maar om des beginsels wil; hij vroeg in het belang der kerken om wettig geordende, maar ook degelijk opgeleide leeraars. De wetenschappelijke opleiding was van het begin der Scheiding de vurige begeerte den meeste voorgangers, maar die was vooreerst onbereikbaar.”

wachten" in die gemeente. Dit was iets ernstigs, en die kerkraad het hom ontbied om persoonlik hieroor te kom praat. Hy het verskyn, en nadat „in het brede" met hom oor hierdie besware gepraat is, het die kerkraad tot die slotsom geraak dat dit meer op die persoon van Postma betrekking gehad het as op die gemeente. Hy het gesê dat hy nagelaat het om te oefen, nie omdat hy daarteen was nie, met ander woorde nie omdat hy deur ds. Van Velzen oortuig was nie, maar omdat hy daardeur die gemeente „meer tot bevrediging" help bring het. Die gemeente was blykbaar in twee partye verdeel, die een party wat dit met ds. Van Velzen eens was en wat geen oefenaar wou gehad het nie en die ander party wat Postma ondersteun het en geen kwaad in die oefenaarskap gesien het nie. Noudat ds. Van Velzen weg was, het die opposisie teen Postma sterk verminder. Die kerkraad was ook vryer en het toe besluit dat Postma weer as oefenaar in die gemeente sou optree, en dat dit vrygelaat sou word hoe hy sou optree, mits hy hom maar aan die „waarheid" sou hou, dit wil sê mits hy maar die suiwere Evangelie sou verkondig. Hy het dus weer as oefenaar opgetree, maar dit het by die teenstanders verset uitgelok, want sy „handelwyze in het voorgaan in de gemeente was zoo dat sommige broeders hierover geergert" geraak het omdat hy in sy preke „handelde by wyze van verklaring zonder met dadelijk leeringe er uit te trekken en zijn rede niet met Amen sluiten." Met ander woorde, die een-en-twintig jarige oefenaar het sy preke nie dadelik toepassings gemaak nie, en dit ook nie met „Amen" afgesluit nie! Die kerkraad het hom na sy vergadering van 6 September 1839 laat kom en „lang en breed" met hom hieroor gepraat en ten slotte die mening uitgespreek dat hy maar net soos te vore met sy oefeninge moes aangaan. Maar nou wou Postma, as 'n egte Fries, weer nie sonder meer inwillig nie, en het gevra om 'n bietjie te wag.

Op 10 Oktober 1839 was daar weer kerkraadsvergadering onder leiding van ds. T. F. de Haan.¹³⁾ Hierdie ds. de Haan het vanaf 1819 in verskillende Hervormde gemeentes as predikant gedien. Hy word beskryf as „een fijngevoelige geest, een bijzonder conscientieus karakter een man van nauwgezet geestelijk leven, maar impressief als hy was ook zwaartillend, en niet vrij van stijfzinnigheid. Hij leefde veel bij ingevingen. Een en ander maakte zijn leven niet gemakkelijk; vaak werd hij gekweld door zware aanvechtingen, waaruit ook zijn tijdelijke zenuwoverspanning te verklaar is." Een keer moes hy sy dienswerk neerlê omdat hy „mentis impos" was. Sy laaste gemeente in die Hervormde Kerk was die gemeente Ee waar hy in 1835 bevestig is. Hy het langsamerhand besware teen die Evangeliese Gesange ontwikkel, en dit het die deurslag gegee dat hy op 29 Maart 1839 in die Goeie Vrydag aanddiens aan sy gemeente meegeedeel het dat hy hom by die Afseskeie Kerk gevoeg het. Hy is op 24 Junie as predikant in hierdie kerkgemeenskap opgeneem en hy moes

¹³⁾ Biographisch Woordenboek van Protestantsche Godgeleerden in Nederland, deel III, bls. 419-421.

die hele provinsie Friesland bearbei in die plek van ds. Van Velzen wat, soos ons gezien het, na Amsterdam verhuis het. Ds. De Haan het in Wanswerd 'n baie meer welwillende houding teenoor Postma aangeneem as wat ds. Van Velzen gedoen het. En toe Postma op 10 Oktober 1839 die kerkraad versoek het „om de middelen in het werk te stellen dat hij *geëxamineerd* worde tot het Leraarsamt, zonder de talen machtig te zijn”, het die kerkraad besluit om hom hierin „behulpzaam te zijn” en sy versoek by die klassis aan te beveel. Ds. De Haan was bereidwillig om Postma so veel as moontlik vir die eksamen voor te berei wat sewe maande later sou plaas vind. Maar veel hulp kon hy uit die aard van die saak nie gee nie, want omdat hy in die hele provinsie Friesland die enigste afgeskeie predikant was en dit dus alleen moes bearbei, sal hy wel nie veel by sy huis in Birdaard gewees het nie, waar Postma les moes gaan neem. Op die kerkraadsvergadering van 25 Februarie 1840 is die vraag gestel of die oefenaars wat nie soos Postma toestemming gekry het om te oefen nie „moeten beschouwd worden als nog wandelende in een zondige weg”. Met ander woorde, waar die oefenaarskap in Januarie 1838 deur die provinsiale sinode van Friesland onder leiding van ds. Van Velzen veroordeel is, wou ds. De Haan die saak weer te berde bring noudat Van Velzen weg was.

Op die kerkraadsvergadering van 9 Mei 1840 is weer oor Postma gehandel „die verlangt geëxamineert te worden”, en nadat hieroor met die voorsitter, ds. De Haan, gesprek is „die in deze behoorde te weten of hy een genoegzame kunde bezat om de Examinatie te ondergaan”, en daar die kerkraad „op zijn persoon nog lefensgedrag geen aanmerkingen maakte zo is bepaald, dat dit voortgang zoude nemen en wel bepaaldelijk op een week na Pinkster waartoe ds. De Haan de aanschrijvinge zoude doen aan de Examinatoren”. Die eksamen het op 10 Junie 1840 volgens art 8. van die Dordtse Kerkorde plaasgevind, presies agt maande nadat Postma by ds. De Haan in die leer gekom het.¹⁴⁾ As eksaminatore het opgetree ds. De Haan uit Friesland, ds. De Cock uit Groningen, ds. Van Velzen uit Noord Holland en ds. Brummelkamp.

Reeds vier dae later, op Sondag 14 Junie 1840, „zijn in de gemeente Minnerscha twee geëxamineerd tot het Herders en Leraarsamt, voorgesteld ten einde uit dezelve eenen of eener ander Leeraar te verkiesen tot haren wettigen Herder en Leeraar en het is gebleken bij het openen der stembriefjes dat alle de stemmen op der Eerwaarden jongeling D.

¹⁴⁾ Oor die opleiding van predikante in die eerste jare van die Afscheiding skryf Ds. J. C. van der Does in sy „De Afscheiding in haar wording en begin periode” (1933) bls. 314-315: „Men moet niet vergeten, dat lang voor het uitbreken der Afscheiding er op verschillende plaatsen zich gezelschappen gevormd hadden, die onder leiding van een min of meer welsprekenden, doch steeds in de Schriften en de oude schrijvers goed onderlegden voorganger op geregelde tijden samenkwamen. Vele van die gezelschappen sloten zich bij de Afscheiding aan; het lag voor de hand, dat hun voorganger predikant werd. De kerken stelden echter voorwaarden en eischen. De broeders moesten een examen afleggen voor de classis; en om dit onderzoek met goed resultaat te doorstaan, gingen zij nog een tydje in de leer bij de predikanten. Zeker, dezen hadden het druk, geweldig druk, doch voor dit noodzakelijke werk vonden ze nog wel tijd”.

Posthuma¹⁶⁾ gevallen zijn". Die volgende dag, Maandag die 15e, is die volgende beroepsbrief aan hom oorhandig.

Minnerscha den 15 Juny 1840.

Broeder! in den Heere!

De Genade onzes Heeren Jezus Christus worde U Ew. in eene ruime mate geschonken! Amen.

Wij als opzieners met de leden der Christelijk Gereformeerde Gemeente van Minnerscha geven U Ew. ds. D. Posthuma te kennen door deze onze eenvoudige letteren dat wij U Eerw. geroepen hebben met stembrieves en de stemmen zijn alle op U Eerw. gevallen. Zoo roepen wij dan U in den Name Gods om ons het Evangelie woord te verkondigen en de bediening der bondszegels en der huisbezoeking waar te nemen, en wat daar meer toebehoort, getrouwelijk uit te oefenen, en dat God de Heere aan zijn getrouwe knechten gegeven heeft en toevertrouwd; om het regt te snijden; om te zeggen aan den godloozen het zal ulieden kwalijk gaan en den Regvaardigen wel.

Wij hopen dan dat de Heere U Eerw. ook voor ons zal roepen; opdat U Eerw. de roeping Gods aan Uwe ziele mogt gewaar worden tot blijdschap uwer en onzer ziele; geve de Heere God uit genade om zijn zoons verdiensten wil! om het met den Heere te wagen; want wij weten niets wat de Heere voor heeft met u en ons. Om een gestelde loon aan U Eerw. te belooven, durven wij niet doen, want wij weten niet hoeveel de Heere ons zal geven. En de Heere belooft in zijn woord dat een arbeider is zijn loon waardig. En de Heere is magtig, om het alles te voorzien. Hij de Almagtige God kan hart en hand bewerken om in de behoefte te voorzien en dat is alleen ons uitzien in den Heere, Nu wij geven het in die hand des Heeren en mogt het zijn tot aanneming. het welk ons tot blijdschap zoude zijn. Och de Heere bekrone het met zijne zegeningen tot roem van zijnen driemaal Heilige Naam.

Vrede zij u. U groet met name

J. J. Tjessinga.

In die beroepsbrief word geen salaris genoem nie, inteendeel, dit word daarin duidelik gesê dat hulle nie weet hoeveel die Heer hulle sal gee nie. Dit was heeltemaal die opvatting van die oefenaarskringe. Die oefenaars het geen salaris gekry nie. 'n Oefenaar „leefde van het zakje” wat wil sê dat hy afhanklik was van wat in die dienste gekollekteer is, en dus van die luime van die gemeente.¹⁶⁾ In Minnertska was voor die Afskeiding ook 'n oefenaar, Sjoerd Katje, wat reeds in 1833 daar geoefen het. In 1836 is hierdie oefenaarskring in Minnertska deur ds. H. de Cock

¹⁶⁾ Die skryfwysers Posthuma en Postma word in Minnertska in die begin deurmekaar gebruik.

¹⁷⁾ Ds. J. C. van der Does: Kruisgeïnden en Separatisten, 1939, bls. 164.

as Afskeie gemeente georganiseer met twee ouderlinge en een diaken as kerkraad, en hy wou Sjoerd Katje as predikant daar laat optree. Maar hierdie oefenaar het nog in dieselfde jaar met die kerkraad in botsing gekom waarna hy vir sy familie-aanhang afsonderlike samekomste gehou het. Versoeningspogings het op niks uitgeloop nie, sodat hy in 1838 van die gemeente afgesny is, en eers nadat Postma as predikant bevestig is, het hy terug gekom, miskien omdat hy gesien het dat sy kans om predikant van Minnertsga te word, daarmee verlore was¹⁷⁾.

Postma wat waarskynlik by die beroeping aanwesig was, het dit dadelik „zonder voorwaarden” aangeneem, en „heeft zijne aanneming nog met eenen brief ter bevestiging zijner aanneming laten volgen”. ’n Week later het hy die kerkraad berig dat hy ook van die gemeente Sixbierum ’n beroep gekry het en dat hy wel bereid was om daardie beroep aan te neem, maar aangesien hy die van Minnertsga reeds aangeneem het, het hy die beslissing aan die kerkraad oorgelaat. Daar is toe ’n vergadering van manslidmate gehou wat „gulhartig” verklaar het dat hulle nie kon inwillig dat Postma na Sixbierum sou gaan nie. Hy het die beroep daarheen dan ook van die hand gewys.

Postma het op 19 Junie 1840 in die kerkraadsvergadering van Wanswerd in teenwoordigheid van ds. De Haan die eed teen die simonie afgelé en het daarop die belydenisskrifte volgens die Dordtse ondertekeningsformulier onderteken; en op 5 Julie is hy te Minnertsga deur ds. De Haan met die handoplegging georden en as predikant bevestig. Hiermee het hy sy ideaal bereik. Op 17 Julie 1840 is hy in Sneek met Maryke Baukes de Rooter, ’n dogter van Bauke Wopkes de Rooter en Grietje Jans Wielenga uit Sneek, getroud. Sy was negentien jaar oud en ds. Postma twee-en-twintig jaar. Met haar troue was sy nog nie ’n belydende lidmaat nie. Op 10 Augustus 1840 is sy saam met nog ’n ander persoon „onderzocht tot het doen van belydenis . . . Dit onderzoek door den Leeraar ds. Postma gedaan zijnde—was tot genoegen der kerkraad en hierop is gezongen ps. 87 : 4 en heeft ds. Postma een dankzegging daarop gedaan”. Op 26 Julie 1841 is sy eerste kind, ’n dogter met die naam van Grietje, gebore.

Die jaar 1840, die jaar waarin Postma predikant geword het, vorm ’n donker jaar in die geskiedenis van die Afskeiding in Nederland, ’n dieptepunt, ’n jaar van twis en krakeel, waarin die afgeskeidenes hulself verteer het, sodat die hele Afskeiding byna misluk het. Daar was geen eenheid onder hulle nie, maar verdeeldheid en nogmaals verdeeldheid. Hierdie verdeeldheid het reeds in 1836 begin toe hulle eerste sinode gehou is en ’n begin gemaak is om die afgeskeie gemeentes in een kerkverband te organiseer. Die leuse van die Afskeiding was „terug na Dordrecht”, in leer, diens en kerkregering, wat beteken het dat vir die kerkregering die Dordtse Kerkorde aangeneem moes word. Maar die

---

¹⁷⁾ Archiefstukken, deel III, bls. 170.

praktiese beswaar was dat hierdie kerkorde 'n paar honderd jaar gelede opgestel was, en dat verskillende artikels heeltemaal verouderd was en met die beste wil van die wêreld nie uitgevoer kon word nie, en dat daar na twee honderd jaar ander toestande was en ander omstandighede waarin die Dordtse Kerkorde nie voorsien het nie. Die tweede sinode, die van 1837, het dan ook 'n nuwe kerkorde opgestel. Hierdie nuwe kerkorde het nou 'n nuwe twisappel geword waardeur die geskille vermeerder het. Die voorstanders van die nuwe kerkorde en die aanhangers van die onveranderde Dordtse Kerkorde het teenoor mekaar gestaan. In 1838 het verskillende persone wat die Dordtse Kerkorde onveranderd wou handhaaf, hulle van die Afsgekeie Kerk wat die nuwe kerkorde ingevoer het, opnuut afgeskei en die gemeentes „onder het Kruis” gevorm. Geen enkele van die afgeskeie predikante het met die nuwe afskeiding saam gegaan nie, sodat hulle volslae herderloos was, en in hul samekomste het hul meermale klaend Psalm 74 vers 9 gesing:

Niet één profeet is ons tot troost gebleven;
Geen stervling weet, hoe lang dit duren zal.

Eindelik, ten einde raad, het die oefenaar A. Schouwenberg op Sondagmore 14 Junie 1840 in die gemeente van Zwolle twee ander oefenaars, D. J. van der Werp en W. W. Smitt, die hande opgelê en hulle tot predikant georden, en in die aanddiens het Smitt weer A. Schouwenberg met die handoplegging georden.

Die twiste het onder die afgeskeidenis al hoe groter geword. Veral tussen ds. H. P. Scholte, die tweede predikant wat hom afgeskei het, en ds. S. Van Velzen het dit hoog geloop. Dit was onder sulke onheilspellende omstandighede dat die derde sinode vanaf 17 November tot 3 Desember 1840 vergader het. Die provinsie Friesland was deur ds. De Haan en ds. Postma verteenwoordig. Hierdie eerste sinodale vergadering waar ds. Postma kennis mee gemaak het, was nie aantreklik nie. Hy het die droewige twiste en inwendige verdeeldheid van digby gesien. Ds. Scholte wat beslis teen die Dordtse Kerkorde gekant was, het glad nie opgedaag nie, en die sinode het 'n kommissie onder leiding van ds. H. de Cock na Utrecht gestuur waar ds. Scholte gewoon het, om met hom te praat en sy samewerking te kry. Maar ds. Scholte het as eis gestel dat ds. Van Velzen afgesit moes word, en toe die kommissie nie kon vorder nie, het ds. De Cock vir ds. Scholte „in den naam des Heeren aangezegd dat hij in zijne bediening als leeraar geschortst was”, en dat hom belet was om Woord en Sakramente te bedien.¹⁸⁾

Ds. De Cock en ds. Scholte was die eerste twee afgeskeie predikante, en hierdie skorsing van die laaste deur die eerste maak op die buitestaander 'n pynlike indruk. Dit laat aan die Skotse Afskeiding van 1733 onder leiding van ds. Ebenezer Erskine dink. Toe hierdie afgeskeie kerk

¹⁸⁾J. A. Wormser: Een Schat in Aarden Vaten; H. P. Scholten, 1915, bls. 169.

hom in 1747 weer in „Burghers” en „Anti-Burghers” gesplits het, is Ebenezer Erskine wat ’n „Burgher” was, op sy beurt weer saam met sy broer Ralph deur die „Anti-Burgher Synod” afgesit waartoe sy skoonseun Rev. James Scott ook behoort het. Toe die dogter van Erskine van die afsetting van haar vader hoor, en dat haar man daaraan meegewerk het, het sy vir hom gesê: „you have excommunicated my father and my uncle! You are my husband, but never more shall you be minister of mine”. Sy wou hom dus nog wel as haar man erken, maar nie meer as haar predikant nie.¹⁹⁾

Die sinode van 1840 is die nuwe kerkorde van 1837 weer opsy gesit en die ou Dordtse weer ingevoer. En alle pogings wat op die sinodes van 1846, 1849, 1851 en 1854 gedoen is om die Dordtse Kerkorde te hersien sodat dit by die toenmalige toestande kon aanpas, en in die toenmalige behoeftes kon voorsien, is sonder meer van die hand gewys. Maar die Kruisgemeentes het nie teruggekom nie²⁰⁾ Nuwe moeilikhede het in die pad gestaan en een daarvan was die vraag of die oefenare wat mekaar as predikant georden het, as sodanig erken kon word.

Die twiste het erger geword. Ds. Scholte het hom afsydig gehou en het in 1847 met ’n groot deel van sy aanhang na Amerika verhuis, en die oneenigheid is ook daarheen oorgeplant. Later is hy van onreg-sinnigheid beskuldig. Sy vrou het na sy dood by die Darbiste aangesluit.²¹⁾

Ons het die aandag op hierdie twiste en verdeeldheid waarvan die afskaffing van die Dordtse Kerkorde ’n vername oorsaak was, gevestig, omdat die Afskeiding in Suid-Afrika byna op dieselfde sandbank vasgeloop het toe ds. Postma in 1859 die Dordtse Kerkorde deur ’n kerkorde wat deur homself ontwerp is, vervang het. Hierdie nuwe kerkorde het wel soos die Hollandse van 1837 by die Dordtse Kerkorde aangesluit, maar was tog nie daarmee identies nie. Hierdie nuwe kerkorde is in 1862 op Reddersburg deur die eerste sinode van die Gereformeerde kerk weer afgeskaf en die ou Dordtse is ingevoer. Maar hierdie gebeurtenis het in die Gereformeerde Kerk verwyderings gebring waarvan die gevolge nog verskeie jare later gesien is. Dit wek mens se verbasing op dat ds. Postma wat in Holland die bitterheid en die getwis oor die Dordtse Kerkorde van naby gesien het, hier in Suid-Afrika nieteen-

¹⁹⁾ David Woodside: *The Soul of a Scottish Church*, 1918, bls. 58.

²⁰⁾ Die grootste deel van die Kruisgemeentes het in 1869 met die Afsgekeie Kerk verenig. Anderes bestaan nog in Nederland tot op die huidige dag. Ds. S. D. Venter wat hom in 1877 van die Gereformeerde Kerk in die Vrystaat afgeskei het en ’n paar selfstandige gemeentes bedien het, het in 1882 ’n predikant van so ’n Kruisgemeente uit Holland, ds. Joh. van den Broek, na Suid-Afrika laat kom en het ’n poging gedoen om sy gemeentes met die van ds. Van den Broek onder een kerkverband te verenig. Van den Broek het in 1882 hieroor ’n brosjure uitgegee „Mijn Bezoek in Afrika, behelzende mijn Reis daarheen”. Dit is hoogs seldsaam. ’n Eksemplaar is in my besit.

²¹⁾ Leonora R. Scholte: *A Stranger in a Strange Land*, bls. 110. Hierdie populêre lewensbeskrywing van die vrou van ds. Scholte het in 1942 in Amerika (Michigan) van die hand van haar kleindogter verskyn. Dit is ongelukkig nie baie bekend nie, ook nie in Holland nie, wat jammer is, want dit is belangrik. Verskillende dinge in die lewe van ds. Scholte word deur die lees hiervan begryplicher.

staande sy heldere deursig en sy gesonde verstand, dieselfde twis in sy Kerk laat pos vat het deur die Dordtse Kerkorde op sy te wou sit. Ons hoop in 'n later artikel hieroor te handel.

Ds. Postma is dadelik na die sluiting van die sinode na sy gemeente terug, want hy kon nie langer wegbly nie. Hy het vrywel nog geen kans gehad om iets in die gemeente te doen nie, want hy moes ook nog op ander plekke in Friesland preek en daarna moes hy na die sinode. In die kerkraadsnotule van 7 Desember 1840 staan dan ook opgeteken „dat de huisbezoeking was nog niet aangevangen doordat ds. Postma naar de Synode was geroepen”. Op die kerkraadsvergadering van 4 Januarie 1841 is oor sy traktement gepraat. Sommige kerkraadslede wou dit vasstel, maar andere was weer daarop teen, hulle „lieten het liever aan den Heere over”. Ds. Postma was met hierdie ongesonde toestand nie tevrede nie. Hy wou nie van die gunste en gawe van die gemeente afhanklik wees nie, en wou gehad het dat dit vasgestel moes word „en zeide zoover hij zijn huishouding kon beoordeelen, zou hij bij de brand en winteraardappels 500 gulden noodig hebben en dat te rekenen van Augustus 1840 af”. Op 15 Maart 1841 is sy traktement vasgestel op „517 of zoo het kan 532 gulden en hetgene ds. had ontvangen van turf Hout en aardappels zou niet gerekend worden”, maar voortaan „moet Ds. voor datgene zelve zorgen; doch vrye woning en dan te rekenen van Augustus 1840 tot 1841 en in het vierendeel jaars zal de kerkvoogd gevraagd worden of hij uit kan of niet”. Hierdie kerkvoogd was ouderling J. Tjessinga. Mens kry die indruk dat hy nie baie vriendskaplik teen oor ds. Postma gestaan het nie. Op 20 September 1841 het hy op die preke aanmerking gemaak; dit was volgens hom te lang: „Ds. preek 2 uur en 'n kwartier”. Toe ds. Postma in 1842 'n beroep na die gekombineerde gemeentes Middelstum en Bedum in die provinsie Groningen gekry het, het hy dit dan ook aangeneem. Die gemeente Minnertsga was nog met sy salaris baie agterstallig, en op die kerkraadsvergadering van 4 April waar sy afskeid op 24 April bepaal is, het hy gevra om hom die agterstallige salaris uit te betaal. „De kerkvoogd zegt neen. Ds vraagt hoe hij dan zijn gelden zou kunnen ontvangen. Niemand weet raad hiertoe—hierop zegt Ds. dat hij deze zaak op hunne conscientie laat rusten—hoe zij in dezen met hunne Leeraar handelen die hun in liefde heeft bediend en in al eenigen tijd uit geleend geld geleefd had”. Maar hulle het ds. Postma gewoonweg laat weg gaan sonder om sy salaris uit te betaal. Op 23 Januarie 1843, dus nege maande na sy vertrek uit Minnertsga, het die kerkraad nog oor 'n briefwisseling tussen ds. Postma en die kerkvoog Tjessinga gehandel waarin nogal harde woorde voorgekom het sodat dit nodig geag is om altwee daaroor te vermaan.

Ds. Postma is op Middelstum deur die manslidmate beroep.²²⁾

---

²²⁾ In 1935 het van die hand van ds. J. F. van Hulsteyn 'n boek verskyn: „De Gereformeerde Kerk te Middelstum”. Bls. 69–87 handel oor die tyd toe ds. Postma daar predikant was. Veel word hier aan genoemde boek ontleen.

Van die 66 stemme wat uitgebring is, het hy 62 gekry. Op 1 Mei 1842 is hy deur ds. K. Timmerman van die gemeente Warffum bevestig, en op dieselfde dag het hy sy intree gehou. Die intree in Bedum het op 17 Mei plaasgevind. Die ooreenkoms tussen Middelstum en Bedum was dat ds. Postma in Middelstum waar 'n pastorie was, sou woon. Die traktement het 500 gulde bedraag waarvan Middelstum 275 sou gee en Bedum 225, „onder voorwaarde dat Middelstum het genot van een wekelykse predikbeurt (d.i. een weekdienst) zou hebben voor het meerdere opbrengst van traktement”.

Die Afsgekeie gemeente van Middelstum het ook uit 'n oefenaarskring ontstaan. Die bakker W. J. Schuringa, gebore in die jaar 1796, het daar oefeninge gehou en in September 1835 is die gemeente georganiseer. Schuringa is enige jare later volgens artikel 8 van die Dordtse Kerkorde as predikant toegelaat en sy eerste gemeente was Minnertsga, waar hy op 22 Januarie 1843 as opvolger van ds. Postma bevestig is. Maar hy het reeds in Februarie 1844 op sy versoek emeritaat ontvang „wegens zwakheid des lichaams en der vermogens”.²³⁾ Die eerste predikant van Middelstum was ds. P. Dyksterhuis, van Mei 1840 tot Mei 1841. Hy het egter nie op Middelstum gewoon nie maar in die dorp 't Zandt waarmee Middelstum gekombineer was, sodat ds. Postma die eerste predikant van die Afsgekeie gemeentes was wat op Middelstum gewoon het. Tydens sy dienstyl was Middelstum met Bedum gekombineer.

Ds. Postma se nuwe werkkring was minder groot. In Friesland moes hy en ds. De Haan elk die helfte van die provinsie bearbei. In die provinsie Groningen was meer predikante om te help. Maar die nuwe gemeentes was tog baie uitgestrek en het verskillende dorpe ingesluit. Hy moes elke Sondag driekeer preek en het nog die weekdiens in Middelstum gehad. Sy gesondheid was nie goed nie, en in 1843 was hy gedurende 'n tyd siek en moes sy ampswerk stilstaan. Hierby het nog bygekom dat sy vrou op 13 Julie van daardie jaar in die jeugdige leeftyd van tweeën twintig jaar oorlede is, sestien dae na die geboorte van sy tweede kind, 'n dogtertjie met die naam Laurika.

Uit Minnertsga het hy iemand met die naam van Engel Ritskes Breitsma saamgebring as „student theologi” om hom as predikant op te lei. Hierdie student het tegelykertyd as hulpprediker hom in sy werk gehelp.

Die hulp wat hierdie student gegee het, het ds. Postma in staat gestel om so veel hy kon sy studeerkamer werklik as *studeerkamer* te gebruik. Dit was veral sy gebrek aan kennis van die tale wat hy wou aanvul, want hy was volgens art. 8 van die Dordtse Kerkorde toegelaat, wat in die oë van sommige tog nie volwaardig was nie, „want door de studie der ‚talen’ ” gold iemand inderdaad voor een predikant, die naam waard en was hij onderscheiden van de oefenaars, die zichzelf wat

---

²³⁾ Archiefstukken, deel III, bls. 128. Schuringa is in 1864 oorlede.

opwerkten om zogenaamd predikant te worden en die hoogstens door deze of gene iets waren bijgewerkt!"²⁴⁾ Ds. Postma was nog jonk nog pas vier-en-twintig jaar, en hy was vooruitstrewend en het dan ook les in die ou tale geneem, maar ons weet nie by wie nie. Die predikante wat te vrede was om op die oefenaarstrap te bly stilstaan, was soms 'n bietjie jaloers op die wat die „talen" bygeleer het. So byvoorbeeld ds. H. J. Wind,²⁵⁾ 'n oefenaar wat in 1804 gebore is en dus veertien jaar ouer as ds. Postma was, en in 1842, dus twee jaar na ds. Postma, predikant geword het. Ds. Wind het oor die intrede van ds. Postma te Middelstum gesê dat iemand hom vertel het „dat dom. Postma onduidelijk was geweest in zijn uitspraak. Dit bestond hierin dat hij de woorden brijerig uitsprak. Dit is zeker een uitvloeisel van de taalkunde. Als zulks uit de kennis der talen voortvloeit dan wensch ik nooit talen te leeren, want toen Postma oefenaar was deed hij zulks niet".²⁶⁾ Ds. van Hulsteyn deel in sy boek oor Middelstum mee²⁷⁾ „dat Ds. Postma een echt heertje was, en altyd uitging met handschoenen aan", en dat dit hom in die kerkboeke op geval het „dat Postma bij het plaatsen van zijn naam bijna altijd zijn ambt vermeldt en wel met de letters v.d.m.; andere predikanten waren daarop toch niet zo bedacht als hij". Hy was energiek, het gewheet wat hy wou en het later 'n persoon van invloed geword en verskillende kerklike funksies beklee.

In 1843 het daar 'n skerp konflik tussen die Afsgekie gemeente en die Hervormde kerkraad van Middelstum plaasgevind. Tydens hierdie konflik het ds. Postma 'n brief aan die kerkraad van die Hervormde Gemeente geskryf, en hierdie liggaam as „Direktie der Hervormde Gemeente te Middelstum" betitel, waarop daar aan sy adres weer 'n skerp opmerking gerig is.

Ds. Postma is tien maande na die dood van sy vrou met die agtienjarige Janna Willemina Alberts Free hertrou. Ds. Van Hulsteyn sê hiervan: „Velen hebben er toen geen goed van gesproken dat hij zo spoedig—„een vurrel joars loater" heeft de mondelinge overlevering ervan gemaakt—weer een vrouw nam. „Die heeft zeven vrouwen gehad", werd er wel van hem gezegd".²⁸⁾

²⁴⁾ Ds. J. F. van Hulsteyn a.w. bls. 63.

²⁵⁾ Archiefstukken, deel III, bls. 173.

²⁶⁾ Ds. G. Keizer: De Afscheiding van 1834, bls. 89; Ds. Van Hulsteyn, bls. 75.

²⁷⁾ Bls. 75.

²⁸⁾ Bls. 85. Hierdie oordrywings berus waarskynlik daarop dat ds. Postma vyf keer getroud was, drie keer in Nederland en twee keer in Suid-Afrika, en dat die huwelik met die vyfde vrou binne drie maande—„een vurrel joars"—na die dood van die vierde vrou plaasgevind het. Die eggenotes van ds. Postma was die volgende:—

1e Maryke Baukes de Ruiters, geb. 1821, gehuud 17 Julie 1840, oorlede 13 Julie 1843.

2e Janna Willemina Alberts Free, geb. 1826, gehuud 1844, oorlede 28 Jan. 1849.

3e Ida Sypkens, geb. 31 Mei 1820, gehuud 11 Feb. 1850, oorlede 30 Maart 1857.

4e Susanna Lasea Kruger, geb. Mei 1841, gehuud 24 Nov. 1859, oorlede 3 Okt. 1869.

5e Johanna Willemina van Biljon, geb. 27 Mei 1854, gehuud 20 Des. 1869, oorlede 12 Julie 1901.

In die gemeente Bedum het dit nie so goed gegaan as in Middelstum nie. Ds. Postma het daar in die gemeente sowel as in die kerkraad moeilikheid ondervind. Die mense het nie van sy preke gehou nie. Diaken R. van de Riet het selfs vir sy amp bedank en in 'n brief aan die kerkraad sy griewe teen ds. Postma as volg gelug: „Ik ben nergens in de grond mede verenigt, noch in 't aansluiten, noch in 't dopen noch in 't Avondmaal houden, het gaat alles veel ja veel te los en te ligt, veel te vleeslijk toe. 't Is altemaal uitwendig, letterlijk en geesteloos. Als ook het Prediken van Domini, er worden gene werkzaamheden geen onderscheiden standen, van licht noch duisternis en geen oorzaak van magerheid, of geesteloosheid opgehaalt nog aangetoont, met een woord, er wordt met naar 't hart van Jeruzalem gesproken, opdat elk zijn bescheiden deel kryge, de geveinsde worden niet ontdekt, de mond Kristen niet ontbloom, de zwakken niet opgebeurd, in woorden worden deze dingen noch wel aangestipt, maar de kern wordt niet uit de waarheid gehaald”.

Daar was dan ook nie die nodige eensgesindheid in die kerkraad nie en die ouderlinge van Middelstum moes soms saam met ds. Postma na Bedum gaan om hom daar by te staan. Hy het dan ook meermale probeer om die kombinasie van die twee gemeentes verbreek te kry om dan alleen in Middelstum te arbei. Dit is dan ook geen wonder nie dat toe die gemeente Wildervank in Oktober 1844 'n beroep op hom uit bring het, hy dit aangeneem het. Hy is op 8 Desember 1844 daar deur ds. Helenius de Cock, die seun van ds. Hendrik de Cock die vader van die Afskeiding, bevestig.

Wildervank was 'n aansienlike Afskeie gemeente. Dit was die geboorteplek van ds. Hendrik de Cock, wie se vader daar burgemeester was. Reeds geruime tyd voor die Afskeiding het 'n gewese katkeseermeester, P. R. de With, wat baie skerp teen die Evangeliese Gesange gekant was, daar oefeninge gehou, en toe ds. Hendrik de Cock met die Afskeiding begin het, was sy kring een van die eerstes wat tot 'n Afskeie gemeente gevorm is. Nadat hy 'n kort rukkie van ds. A. C. van Raalte onderwys ontvang het, is hy as predikant georden.²⁹⁾

Die afskeie kerk in Holland het in hierdie tyd sy kragte met inwendige twiste verloor. Predikante en gemeentes het mekaar nie as sulks erken nie. In een provinsie het daar selfs twee provinsiale sinodes teenoor mekaar gestaan. Die eenheid het ontbreek. In Julie 1843 is gepoog om weer 'n algemene sinode te hou. Hierdie sinode het op 26 Julie 1843 in Amsterdam bymekaar gekom, maar nog voor die vergadering gekonstitueer was, het daar soveel geskille op rumoerige wyse voor die dag gekom dat negentien van die afgevaardigdes dit beter geag het om maar weg te gaan. Die drie-en-twintig wat oorgebly het, het hul toe as sinode gekonstitueer. Maar ook hulle kon dit nie met mekaar

²⁹⁾ Archiefstukken III, bls. 176; Dr. G. Keizer, bls. 391; J. A. Wormser: H. de Cock, bls. 144. De With was nie in Wildervank predikant nie.

vind nie, en na 'n paar dae het die voorsitter, ds. S. Van Velzen, verklaar dat dit onmoontlik was om met die vergadering aan te gaan, en die sinode was dit met byna algemene stemme met hom eens. Daar is toe besluit om niks te publiseer nie en „dat men handelen zou alsof er geen Synode geweest was”. 'n Droewige slot! „Eindelik knielde heel de vergadering, in diepe verootmoediging over de breuke der Kerk neder, voor Gods troon, den machtigen en trouwen Koning der gemeente de nooden van Sion opdragend. Het was dus duidelik gebleken, dat de kerken, uit gemis aan eenstemmingheid, geen Synode konden houden. Het drijven van persoonlike gevoelens bedierf zooveel. Gemis aan vertrouwen en aan krachtige leiding belette de rustige ontwikkeling. De Cock, die steeds de historisch Gereformeerde beginselen had voorgestaan en verdedigd, die altoos met zelfverloochening de eenheid der kerk had gezocht, was den 14 den Nov. 1842 gestorven, en nu was er geen man van invloed meer, die de verskillende stromingen, welke zich, inverband met het provincialisme, voor een groot deel naar het type van de vaderen der Scheiding hadden gevormd, in Gereformeerde bedding wist te leiden. Van Velzen, hoewel een gezond Gereformeerd, geleerd en krachtig man, miste het vertrouwen in den breeden kring. Zijn scherp geteekend karakter, weinig meegaand, neigend naar oppositie, stond hem steeds in den weg. Hij was niet vrij van het doorzetten van eigen gevoelens, om daarna als de zaak beslist was, zich weder te laten leiden door de veranderlike stemming, die in de gemeente openbaar werd. Meerburg, een uitstekend prediker, een man des vredes, zachtmoedig en vroom, gevoelde zich niet in staat als leidsman op te treden, en trok zich liever terug. Brummelkamp, hoewel breed van blik, levendig van temperament en liefdevol van hart, miste diepte en de vastheid, die den leidsman kenmerkt. Budding was een zonderling, die altoos aan de buitekant van de kerken der Scheiding leefde. De opleiding tot den dienst des Woords was zeer zwak, en de studiegang veel te kort, zoodat in de eerste jaren van hen, die bij de vaderen der scheiding opgeleid waren, weinig te wachten was voor de regering en de opleiding van het geheel der kerken. Over het algemeen was bij de voorgangers niet genoegzaam kennis van de historie, geen diepte en breedte van blik; velen staarden zich blind op de kleine dingen, op de personen.”³⁰⁾

En in hierdie tyd van twis en tweedrag vind ons ds. Postma besig om sy krag te ontplooi, ywerig aan die werk om eensgesindheid en samewerking te bewerkstellig. Dit was dan ook mede deur sy toedoen dat besluit is om nog 'n keer te probeer om 'n sinode te hou, en op 16 September 1846 het daar dan inderdaad ook weer 'n sinode saamgekom, hierdie keer in Groningen. Dit het maar uit 'n klein groepie bestaan, elf predikante en elf ouderlinge, want verskillende provinsies wou gewoonweg geen afgevaardigdes stuur nie. Die predikante wat

---

³⁰⁾ Dr. H. Bouwman: De Crisis der Jeugd, 1914, bls. 52-58.

aanwesig was, was persone met 'n geringe opleiding. Die vaders van die Afskeiding, die manne van die ou garde wat nog 'n akademiese vorming gehad het, het ontbreek. Ds. De Haan was wel aanwesig, maar hy was nie 'n volle lid van die sinode nie; ook was ds. Van Velzen aanwesig, maar omdat hy die vergadering nie as sinode wou erken nie, is hom alleen met adviserende stem sitting gegee; ds. De Cock was oorlede; ds. Brummelkamp wou nie kom nie; die sagmoedige ds. Gezelle Meerburg, die „Melanchthon der Afscheiding”, het ook weg gebly; ds. Ledeboer het hom na die gebeure van 1840 heeltemaal afsydig gehou; ds. Budding het ook ontbreek; ds. Van Raalte was besig om met 'n groot deel van sy volgelinge na Amerika te verhuis, en ds. Scholte het hom klaargemaak om met sy aanhangers ook daarheen te trek. Dit het gelyk of dit 'n vinnige afloop van die waters was!

En waar sou hierdie sinode op uitloop? Sou dit daarmee net so gaan as met die van 1840 en 1843? Baie sou van die leiding afhang. Dadelik na die opening is ds. Postma as voorsitter gekies. Hy moes dus die leiding gee en die skip deur die storms heen stuur. Dit was 'n moeilike taak vir hierdie agt-en-twintigjarige predikant. Hierdie sinode het by 'n uitdraaipad gestaan. Dit sou een van twee word: óf nog meer twis en groter verdeeldheid en daarmee die ondergang van die Afsgekeie Kerk, óf dit sou die begin wees van 'n tyd wat na eenheid sou voer, die begin van 'n nuwe verwagting. Ds. Postma het gewet wat hy wou, en hy het die sinode in 'n besliste koers gestuur sodat al was dit op sigself nie 'n belangrike vergadering nie, die pad vir latere sinodes geëffen is om vir die Afsgekeie Kerk tot groot dinge te kom: die sinode het die Dordtse Kerkorde gehandhaaf, en 'n plan is bespreek om een algemene opleiding van predikante in die lewe te roep wat meer wetenskaplik van aard sou wees. Die uitvoering van hierdie twee besluite of gedagtes deur latere sinodes was, na die mens gesproke, die redding van die Afsgekeie Kerk, en dit strek ds. Postma tot blywende eer dat dit onder sy leiding en met sy medewerking geneem is. Deur so krampagtig aan die Dordtse Kerkorde vas te hou, al was dit in sy geheel nie uitvoerbaar nie, en al was dit nog so vol leemtes, kon daar eenheid in die kerkregering kom waardeur steeds meer groepe hulle bymekaar gevoeg het. Dit het in 1869 die vereniging met die Gemeentes onder die Kruis moontlik gemaak, en het tot konsolidering gelei, terwyl die naam van die Kerk na die van „Christeljk Gereformeerde Kerk” verander is.

Die tweede besluit of gedagte van hierdie sinode was om die opleiding van predikante te probeer konsolideer en op 'n gesonde basis te plaas, en ds. Postma was hiervan een van die kragtigste pleitbesorgers en ondersteuners. In daardie dae het dit in die Afsgekeie Kerk van opleidingskole gewemel. Op verskillende plekke was daar 'n predikant wat aan 'n stuk of wat persone in sy vrye tyd les gegee het sodat hulle voor 'n provinsiale sinode geëksamineer en as predikant toegelaat kon word. Daar was sulke skole in Groningen, Hoogeveen, Arnhem, Zuilichem,

Ommen, Schoonhoven, Beilen, Dwingelo en miskien nog op meer plekke. Dan was daar ook diegene wat nie so 'n offisiële skool gehad het nie, maar by 'n persoon gaan woon het of in die gemeente gehelp het, en sodoende as predikant gevorm is. Meermale is ook persone die hande opgelê sonder dat hulle die minste opleiding gehad het. Ongeletterde predikante was geen seldsaamheid nie. Ds. Van Velzen kon hom hier nie mee verenig nie. Hy wou nie help om op hierdie wyse predikante te vorm nie, want hy het besef dat dit op die lang duur nadelig moes wees. In 1843 het die klassis Leeuwarden waar ds. Van Velzen baie invloed had, ernstige besware gemaak „over de wijze van aanstelling tot leeraren, die ‚wyl vele predikanten niet genoegzaam onderlegd waren, tot groote schade voor as gemeente gebleken was”³¹⁾

Ds. Postma het op hierdie wyse ook twee predikante opgelei, naamlik die reeds genoemde Engel Ritskes Breitsma, en Johannes Beyer.³²⁾ Breitsma is in 1845 deur hom as predikant van Ten Boer georden en bevestig, maar dit het vir hom 'n nasleep gehad wat nie aangenaam was nie. Hierdie gebeurtenis is nie van belang ontbloot nie om ds. Postma daaruit te leer ken, en daarom word dit hier meegedeel.³³⁾ Die toedrag van sake was as volg: Na die Afskeiding het ds. Hendrik de Cock in Groningen 'n teologiese skool gehad waar hy predikante vir die afgeskeie gemeentes van daardie provinsie opgelei het. Na sy dood op 14 November 1842 het die provinsiale sinode van Groningen ds. T. F. De Haan in sy plek benoem om as „Hoofdonderwyser” met die teologiese skool aan te gaan en predikante te vorm. Dit was dieselfde ds. De Haan by wie ds. Postma 'n paar maande les geneem het en op hierdie wyse as predikant opgelei is, en deur wie hy op 5 Julie 1840 as predikant georden en bevestig is. Die salaris van ds. De Haan as „Hoofdonderwyser” van die teologiese skool het agt honderd guldens plus vrye woning bedra. Hierdie salaris moes o.a. ook deur die leergeld van die studente wat vir hulle wat kon betaal twee-en-vyftig guldens per jaar bedra het, bymekaar gebring word. Op hierdie selfde provinsiale sinode waar ds. De Haan benoem is, het ds. Postma gevra dat sy leerling E. R. Breitsma in die predikante ondersoek sou word, maar die sinode het ds. Postma na die klassis verwys waar dit tuis behoort het. Die eersvolgende klassikale vergadering is op 14 Julie 1843 gehou, maar ds. Postma kon dit deur die siekte en dood van sy vrou nie bywoon nie. Breitsma is toe in die jaar daarop, 1844, in die afgeskeie gemeente Ten Boer beroep, maar moes om bevestig te kon word nog eers op die

³¹⁾ Dr. H. Bouwman: De Crisis der Jeugd, bls. 20.

³²⁾ In die Almanak van die Gereformeerde Kerk van 1933 kom op bls. 113-120 'n artikel voor oor ds. Joh. Beyer wat ongelukkig nogal foute bevat. So word daarin gesê dat ds. Beyer sy opleiding in Kampen gehad het. Maar die Teologiese Skool van Kampen is eers in 1854 opgerig, terwyl ds. Beyer reeds in 1849 in Dokkum as predikant bevestig is! Sien sy Journaal van Reddersburg, 2e druk, 1865, bls. 114; verder sy Klaagtoon eens Verdrukten, 1874, bls. 25.

³³⁾ Die gegewens hiervoor is ontleen aan die notule van die Klassis van Groningen, en van die van die Provinsiale Sinode van Groningen.

klassikale vergadering van 15 November geëksamineer word. Maar daar het ds. De Haan teen die eksamen geprotesteer, op grond van 'n besluit wat op die provinsiale sinode sou geneem gewees het, toe ds. De Haan as „Hoofdonderwijzer” benoem is, waarin bepaal sou gewees het dat ieder student van die provinsie Groningen verplig sou wees om ook minstens ses maande by ds. De Haan in die teologie les te neem. Die agtergrond van die protes van ds. De Haan was om te voorkom dat naas die offisiële teologiese skool te Groningen daar ook nog persone privaat opgelei sou word, soos dit met Breitsma die geval was, want dit kon alleen aan die teologiese skool afbreuk doen, en die insameling van die benodigde gelde vir sy salaris bemoelilik. Twee lede wat die klassis op die provinsiale sinode verteenwoordig het, het dit bevestig dat daar so 'n besluit geneem is. Die klassis het hom dan ook met die protes van ds. De Haan vereenselwig, en besluit dat Breitsma „nog zes weke Les zal moeten nemen bij de Hoofdonderwijzer *T. F. de Haan*, zoo hij zich tot het examen wil aanbieden, en als leeraar in de gemeente waarin hij beroepen is, van de classis erkend worden, hetwelk uit minnelijke schikking van den Hoofdonderwijzer bij deze gelegenheid is toegestaan, daar hij anders bij hem een half jaar zou moeten Les nemen”. As Breitsma hom onderwerp het en vir ses weke na ds. De Haan gegaan het, sou alles in orde gewees het, en sou daar geen moeilikheid gekom het nie. Maar ds. Postma en hy het geweier om hul aan die besluit van die klassis te onderwerp, op grond daarvan dat die besluit waardeur die studente verplig sou wees om ses maande by ds. De Haan te leer, nie in die notuleboek van die provinsiale sinode voorgekom het nie. Dit skyn of ds. Postma en ds. De Haan nie op goeie voet met mekaar was nie, wat ook hieruit blyk dat ds. Postma gewoonweg „volstrekt had geweigerd” om 'n vorige besluit van die klassis uit te voer wat aan hom as korrespondent opgedra het om op versoek van ds. De Haan 'n provinsiale sinode saam te roep om vir laasgenoemde 'n „geschikter, rustiger en goedkooper” huis in Groningen te huur.

Ds. Postma het nog verder gegaan en Breitsma gewoonweg as predikant te Ten Boer georden en bevestig sonder dat hy eers deur die klassis geëksamineer is en die formuliere onderteken het. Die provinsiale sinode het hierdie saak behandel en die optrede van ds. Postma afgekeur en verklaar dat hy hierin „meer schuldig is dan Ds. Breitsma en dat wel omdat Ds. Breitsma zichzelf had overgegeven aan 't oordeel van Ds. Postma”, en besluit om laasgenoemde hieroor te vermaan, „met een bygevoegde opwekking om zich altyd aan het oordeel eener Vergadering te onderwerpen, ter tijd toe, dat hij zich op een hoogere vergadering beroepen hebbe”. Ds. Postma was hieroor gebelg en het as korrespondent van die sinode bedank en 'n lang protes ingestuur, wat weer deur 'n „tegenprotest” van die sinode gevolg is. Die saak het blykbaar hiermee geëindig, want Breitsma het in Augustus 1845 in die vergadering van die klassis sitting geneem terwyl besluit is dat hy die

formuliere wat 'n predikant voor of met sy bevestiging moet teken, so spoedig moontlik sou onderteken.

Op die Groningse provinsiale sinode van April 1847 het ds. Postma wat kurator van die teologiese skool van Groningen was waarvan ds. De Haan die „Hoofonderwijzer” was, voorgestel om 'n nuwe teologiese skool vir die hele land op te rig. Die voorstel is aangeneem met die byvoeging dat hierdie nuwe teologiese skool in Wilderwank gestig sou word, die dorp waar ds. Postma predikant was. Die sinode het ds. P. Dyksterhuis as „Leeraar in die Godgeleerdheid” benoem, en ds. Postma as „Leeraar in de talen”. Ds. Postma het egter nooit 'n eksamen in „de talen” afgelê nie, en het toe aan die sinode gevra „dat zij aanwijzen eenen persoon of personen die hem zoude kunnen examineeren in de Latynsche, Chaldeeusche Syrische en Arabische talen”, die kennis wat hy hiervan gehad het, het hy waarskynlik by ds. De Haan opgedoen. Maar aangesien die sinode alleen in staat was om hom 'n eksamen in Latyn te laat afneem, maar nié in dié ander tale nie sonder om op ds. De Haan terug te val, kon aan die versoek van ds. Postma nie voldoen word nie. Daar het egter niks van die hele oorhaastige besluit gekom om met verbygaan van die offisieël erkende teologiese skool van ds. De Haan in Groningen, 'n nuwe een in Wildervank op te rig. Dit is nie onwaarskynlik nie dat die lede van die Sinode wat deur die voorstel van ds. Postma oorval was, by rustiger nadenke die gevolge ingesien het, naamlik dat dit sou beteken dat die teologiese skool van Groningen opgehef sou word en dat ds. De Haan daardeur gewoonweg aan die kant gesit sou word, en dat by al die onenigheid wat daar reeds was, hierdie nuwe twisappel die verdeeldheid nog groter sou maak.

Die mislukking om 'n nuwe teologiese skool in Wildervank te stig het egter aan die afsydige houding van ds. Postma teenoor ds. De Haan en Groningen niks verander nie. Hy het sy gang gegaan, en weer 'n nuwe student begin oplei, naamlik die reeds genoemde Johannes Beyer, sonder dat hy die leergeld wat laasgenoemde moes betaal in die kas van die teologiese skool gestort het. Dit het op die vergadering van die Groningse sinode van April 1849 weer 'n nuwe geskilpunt veroorsaak, wat alleen deur die vertrek van ds. Postma na Zwolle, in die provinsie Overijssel, verdwyn het. Van 'n verdere opposisie van ds. Postma teen ds. De Haan verneem ons verder nie meer nie. Hulle was nou in twee verskillende provinsies werksaam.

In Wildervank is twee van ds. Postma se kinders gebore, Pieter, gebore op 2 Maart 1846 en Geertruida, gebore op 5 Desember 1847. Pieter was die eerste seun en is na ds. Postma se vader genoem. Hy is egter as kind gestorwe, wanneer is nie bekend nie, maar in elk geval voor Julie 1851. In Wilderwank is ds. Postma weer deur 'n groot verdriet getref. Sy tweede vrou is op 28 Januarie 1849 oorlede. Toe hy op 5 Maart van dieselfde jaar deur die gemeente Zwolle beroep is met 'n salaris van agt honderd gulden per jaar, het hy dit aangeneem;

hy het op 27 April van die kerkraad van Wilderwank afskeid geneem.

Die werkkring van ds. Postma in Zwolle was in verskillende opsigte anders as in sy vorige gemeentes, wat alger dorpsgemeentes was. Zwolle was 'n stad, en 'n nie onbelangrike stad nie, die hoofstad van die provinsie Overijssel, een van die provinsies waar die groot verdeeldheid tussen die Afsgekeidenes geheers het. Mens het daar onder hulle die streng Drentse rigting gehad en die gematigde Brummelkamp-groep, twee rigtings wat skerp teenoor mekaar gestaan het. Verder was Zwolle 'n belangrike middelpunt van die Kruisgemeentes. Dit was daar waar 'n paar oefenare oor en weer mekaar die hande opgelê en tot predikant georden het. Dit was dus in 'n brandpunt van die verdeeldhede waar ds. Postma nou die herderstaf opgeneem het, en sy ywer en strewe om die verskillende groepe bymekaar te bring, het hier 'n ruim veld vir beweging gehad. In Desember 1852 kon hy en sy kerkraad aan die Zwolse gemeente die „verblijvend berigt” meedeel dat A. Schouwenberg, een van die eerste predikante van die gemeentes onder die Kruis, daardie deel van die Gereformeerde Kerke verlaat het, „hebbende reeds voor eenigen tijd vrijwillig de gemeenschap met de gemeente, genaamd Geref. Gem. onder het Kruis, afgebroken. En nu met volle vereeniging des harten weder terug treedt tot de gemeenschap der Christelijk Afsgecheidene gemeente alhier . . . Hij doet dit met den wensch en de bede, dat ook de anderen, die op dergelijke manier leeraars zijn geworden, alzoo mogten terug keeren, ten einde al Gods volk weer vereenigd te samen wone als in de dagen voor 1837”. Dit was vir ds. Postma bepaald 'n blye gebeurtenis, en hij het dit in die pers bekend gemaak.³⁴⁾ Maar die vereniging van die „Christelijk Afsgecheidene Gereformeerde Kerk” en die „Gereformeerde Gemeenten onder het Kruis” sou hy egter in Holland nie meer mee maak nie. Dit sou eers in 1869 plaas vind, elf jaar na sy vertrek na Suid-Afrika.

In Zwolle het ds. Postma hom veral beywer om 'n afsonderlike skool vir die kinders van sy gemeente te stig. Hy was nouliks 'n maand daar predikant toe hy op 4 Junie 1849 die saak in die kerkraad ter sprake gebring het. Die kerkraad het hom toe opgedra om met die oog op die verwesenliking hiervan kontak met die Gereformeerde gemeente onder het Kruis te seek. Op 19 Februarie 1850 het die kerkraad op sy voorstel 'n skoolkommissie gevorm waarvan hy die sekretaris was, en op 7 Januarie 1851 kon hy die kerkraad meedeel dat die skool opgerig is. Die Gereformeerde gemeente onder het Kruis het dit langamerhand ook begin steun, en op 18 November 1851 is besluit om iemand uit daardie kring in die skoolkommissie te benoem. So het ds. Postma ook op hierdie wyse gewerk om eenheid tussen die twee kerkgroepe te kry.

Op 11 Februarie 1850 het ds. Postma vir die derde maal in die huwelik getree, met Ida Sypkens gebore op 31 Mei 1820, en dogter

³⁴⁾In „De Stem” van 14 Desember 1852, afgedruk by dr. J. C. van der Does : Kruisgemeenten en Separatisten, bls. 4g.

van Meerten Sypkes Sypkens en Zwaantje Helenuis Hommes Nieborg. Die familie Sypkens het in Meeden, provinsie Groningen, gewoon, en het daar tot die eerstes behoort wat met die Afskeiding saamgegaan het, en ds. Postma het hulle tydens sy verblyf in Wildervank, toe hy ook Meeden moes bedien, leer ken. Uit hierdie huwelik is vier kinders gebore, Petrus, geb. 22 Julie 1851 en oorlede op 15 Augustus 1851, Zwaantje geb. 15 Junie 1852, Petrus geb. 21 Jan. 1854, en Martinus geb. 14 Julie 1855. Ds. Postma het op 27 Januarie 1852 aan die kerkraad meegedeel dat hy 'n beroep na Noord Amerika ontvang het, en verklaar „dat hy voor aanneming van dat beroep nu minder neiging heeft”. Hierdie sinsnede werk die vermoede dat hy vroeër miskien daaraan gedenk het om na Amerika te emigreer waarom die mense hom dan ook daar beroep het. Dit het egter op 'n ongeleë tydstip gekom, vyf maande voor die geboorte van die tweede kind uit sy derde huwelik, en hy het die beroep dan ook bedank.

In die jare dat ds. Postma in Zwolle predikant was, het die sinode vier keer vergader, in 1849, 1851, 1854, en 1857, en al vier kere was hy daarheen afgevaardig. As mens die notule van hierdie sinodes deurlees dan merk mens dat sy invloed met elke vergadering toegeneem het. In 1854 was hy vice-praeses en in 1857 adjunk-scriba. Hy het hom op hierdie vergaderings kragtig beywer vir die vereniging van die verskillende groepe van die afgeskeidenes. Die plan van 1846 om een sentrale opleidingskool vir predikante te stig waardeur nie alleen die gehalte van die studie sou verbeter nie maar ook meer eenheid sou kom, is op hierdie sinodes telkens weer tersprake gebring, en ds. Postma het sy aandeel tot die verwesenliking daarvan wat in 1854 plaas gevind het, ruimskoots bygedra. Die sinode van 1849 het al oorgegaan om drie „hoofdonderwyzers” te benoem soos die dosente vir die Skool toe genoem is, en die naam van ds. Postma het op die groslys van kandidate voorgekom, waaruit ds. De Haan, ds. Van Velzen en ds. Gezelle Meerburg benoem is. Maar dit was te voorbarig en die besluit kon om meer as een rede nie uitgevoer word nie. Ook in 1851 het daar niks van gekom nie omdat die sinode dit nie eens kon word oor die plek waar die Teologiese Skool gevestig moes word nie. In 1854 toe „door de krachtige actie van Ds. D. Postma van Zwolle en Ds. H. de Cock van Kampen” 'n vereniging met die groep van ds. Brummelkamp plaasgevind het, is die Skool in Kampen opgerig. Ds. Postma se naam was by die benoeming van die dosente weer op die groslys. Benoem is egter ds. T. F. De Haan, ds. S. Van Velzen, ds. A. Brummelkamp en ds. H. de Cock. Die Teologiese Skool is op 6 Desember 1854 geopen, en vir ds. Postma was dit 'n groot dag in sy lewe. Hy het die belange van die inrigting op sy hart gedra, en was die eerste penningmeester daarvan.

Die vier dosente het die verskillende partye wat in die Afskeie Kerk was, verteenwoordig, en dit is begryplik dat waar 'n eenheid soms langzaam moet groei, daar tussen hulle partykeer nog al wrywing was.

Die benoeming van ds. Brummelkamp as dosent was vir sommige predikante nogal 'n ergenis, want hulle het hom nie altyd vertrou nie omdat hy nogal baie vriende in die Hervormde Kerk had, en te veel met die reveilkringe in verbinding gestaan het en die Samekomste daarvan bygewoon het.³⁵⁾ Van die dosente het ds. De Haan wat dit ook nie met ds. Van Velzen te goed kon vind nie, dit veral teen ds. Brummelkamp gehad. In 1858 het ds. De Haan by die Kuratorium van die Teologiese Skool gekla dat ds. Van Velzen „nuwe Leerboeken” gebruik en „die nuwe preekmanier” voorstaan, en in 1859 het hy aan die Kuratorium geskryf dat hy „door den Heere Jezus en den Heiligen Geest is aangesproken om tegen de rigting van Brummelkamp op te komen”, waarop hierdie liggaam hom geantwoord het dat dit „in gemoede gedrongen” is om hom te meld dat hulle „het beroep op openbaringen des Heeren, die niet bewezen worden, niet mogen laten gelden”. In 1860 het hulle hom vermaan oor sy onbewese beskuldigings, en die rus het in die Teologiese Skool eers gekom toe ds. De Haan in laasgenoemde jaar op pensioen afgetree het.³⁶⁾

Te midde van al hierdie bedrywigheide het ds. Postma op 30 Maart 1857 'n nuwe smart getref. Op daardie datum is sy vrou oorlede en het hy dus vir die derde keer wedenaar geword. Sy huis is deur die dood nie gespaar nie! Drie vroue en drie kinders, uit elke huwelik een, is van hom weg geneem. Hy het met vyf kinders agter gebly, een uit die eerste huwelik, een uit die tweede en drie uit die derde. Die oudste kind was nog geen veertien jaar en die jongste nog geen twee jaar.

Op die Sinode van 1857 het ouderling J. van Anandel van 's Hertogenbosch wat met persone in Suid-Afrika in briefwisseling gestaan het, iets oor Transvaal met sy „40,000 inwoners en 100,000 aan haar onderworpen Kaffers” meegedeel en inligtings gegee hoe om in die „kerkelyke toestand te hulp te komen”. Die Sinode het hierop besluit om aan die „Synodale Kommissie op te dragen’ zich in correspondentie te begeven met die gemeenten aldaar, haar inligtingen te geven en de bereidwilligheid der kerk te openbaren, om zooveel mogelijk in hare behoeften te voorzien”. Dit is hier nie die aangewese plek om op die briefwisseling wat Van Anandel met persone uit Suid-Afrika gehad het, in te gaan nie, want dit sou ons te ver af voer, en ook te veel ruimte inneem. Ons hoop om dit by geleentheid in 'n afsonderlike artikel te publiseer. Met die persoon van ds. Postma het dit niks te make gehad nie. Dit is voldoende om te vermeld dat die Sinodale Kommissie besluit het om twee persone te benoem om na Transvaal te gaan en die toestande te ondersoek. Ds. N. H. Dosker en ouderling J. H. Van Anandel is benoem. Ds. Dosker het egter bedank, waarop die Sinodale Kommissie op 19 November 1857 ds. Postma in sy plek benoem het. Deur 'n nuwe teleurstelling in sy

³⁵⁾ A. Pierson: *Onder Tijdgenooten*, 1904, bls. 112.

³⁶⁾ J. A. Wormser: *Het Leven van Simon Van Velzen*, 1916, bls. 122-130.

lewe het hy dadelik neiging gevoel om dit aan te neem, en nie alleen om die toestand in Transvaal te ondersoek nie, maar om daar vergoed te bly. Hy het naamlik op punt gestaan om hom vir die vierde keer in die huwelik te begeef, en wel met mejuffrou Francina Sibilla Esser, gebore in Amsterdam op 8 Julie 1828, en nou woonagtig in Zwolle. Die huweliksgebooie het op 11 Oktober 1857 begin loop, „doch genoemde dame schreef Z. Eerw. een dag voor het huwelijk af zonder eenigen vermelding van redenen. Deze teleurstelling heeft Ds. Postma veel leed gedaan en toen dan ook kort daarna zijne benoeming volgde nam hij deze benoeming aan en is kort daarna herwaarts vertrokken”.³⁷⁾

Toe ds. Postma oor die aanneming van die benoeming begin dink het, het die gedagte meer en meer by hom posgevat om dan ook maar in Suid-Afrika te bly. Op die kerkraadsvergadering van 25 Januarie 1858 het hy gevra „of de broeders ook iets tegen zijne kerkelijke losmaking zouden hebben in te brengen, in geval hij zich eens bereid mogt verklaren deze gewigtige benoeming op te volgen, waartoe hy thans veel genegenheid gevoelt”. Niemand het iets daarteen ingebring nie, en ds. Postma het langamerhand besluit om hom dus maar vergoed in Suid-Afrika te gaan vestig en hom heeltemaal van die Zwolse gemeente los te maak, en toe hy die benoeming op 11 Februarie 1858 aangeneem het, was dit vir hom 'n aanneming wat ingehou het dat hy in Suid-Afrika sou bly, soos blyk uit die volgende skriftelike mededeling aan sy kerkraad op 1 Maart:

Geliefdes en zeer geachte Broeders!

Boven mijne verwachting ben ik verzocht van de Hoog Eerw. Syn. Commissie om mij gereed te maken tot de reis naar Afrika, naardien er zich eene schoone gelegenheid op doet, om den 1en April e.k. mede naar de Kaap en Port-Natal te vertrekken, dat zeer gebeurd.

Ik voel mij verplicht, zoo als U.E.W. kunt denken om hieraan gevolg te geven als ik maar eenigzins klaar kan komen.

Hierdoor ben ik dus in de volstreckte noodzakelijkheid gebragt om van af heden mijn ontslag van de bediening in deze gemeente te vragen, met de noodige attestatie.

Terwyl ik den Kerckeraad kan verzekeren, dat de H. H. Docenten beloofd hebben te willen zorgen voor de predikdienst op elken dag des Heeren, zooveel en zoo lang gij het noodig hebt en in hun vermogen is. En, waarde Broeders! daar mijn uitblyven waarschiynlijk een uitblijven zonder terugkeer kan worden, gevoel ik mij, in het belang der gemeente, gedrongen U te raden, dat Gij na mijn vertrek, zoo spoedig

---

³⁷⁾ Aldus ds. J. de Bruin predikant van die Christelik Gereformeerde Gemeente van Zwolle in 'n brief van 5 Augustus 1910 aan jonkvrou De Savornin Lohman. Hierdie gegewens is bevestigend deur 'n ondersoek wat die Burgemeester van Zwolle „ter Griffie van de Arrondissements Rechtbank” daar laat instel het. Mej. Esser is op 28 April 1908 in Zwolle oorlede, dus nog tydens die dienstyd van ds. De Bruin aldaar. Sy het altyd ongetroud gebly. Haar ouers was Willem Esser en Anna Maria Castelyns.

mogelijk weder een herder en leeraar voor deze gemeente beroept waar- mede ik U Gode en den Woorde Zijner genade aanbeveel en blij altoos Uw zeer verpligte, dankbare en U liefhebbende broeder en dienaar in onze Heere Jezus Christus.

D. POSTMA

Nadat die kerkraad hom sy ontslag gegee het, is Psalm 143 vers 10 gesing en het ds. Postma 'n dankgebed gedoen „hetwelk knielende door de vergadering wordt gedaen”.³⁸⁾

Van Anandel, die man wat die hele saak begin het, het egter op 5 Maart aan die Sinodale Kommissie geskryf dat hy vir die benoeming om saam na Transvaal te gaan bedank! Op Sondag, 21 Maart 1858 het ds. Postma vir die laaste keer die Avondmaal met die gemeente gevier, en op dieselfde het hy ook sy afskeidsprek gehou, dit was oor Handeling 20 vers 32. Op 11 April het hy in Kampen algemeen afskeid geneem. Die Sinodale Kommissie, die professore en studente was aanwesig, en onder die belangstellendes was ook professor U. G. Lauts, die groot vriend van die Voortrekkers wat ses jaar te vore ds. Dirk van der Hoff namens die Transvaalse Volksraad uitgestuur het. Professor Lauts was destyds al afgetree en het in Kampen gewoon en het sy geskryfte oor Suid-Afrika tot beskikking van die Sinodale Kommissie gestel. „Hy was die eenige man in Nederland die toen geacht werd van deze dingen op de hoogte te zijn.”⁴⁰⁾ Hy was lidmaat van die Hervormde Kerk, en dit was alleen sy belangstelling in Suid-Afrika wat gemaak het dat hy hierdie funksie bygewoon het.

Die seilskip waarmee ds. Postma gereis het, het op 22 April 1858 die Nederlandse hawe Nieuwe Diep verlaat. Ds. P. A. C. van Heyningen, beroepe predikant vir Lydenburg, uitgestuur deur die Amsterdamse Kommissie wat die geestelike belange van Transvaal behartig het, was ook aan boord. Die skip het op 9 Julie die anker in Simonsbaai laat val, en ds. Postma het vir die eerste keer sy voet op Suid-Afrikaanse bodem gesit. Sy kinders het in Holland agter gebly. Die oudste, Laurika, uit sy eerste huwelik, was veertien jaar en agt maande. Die tweede, Geertruida, uit sy tweede huwelik, was nege jaar en vier maande. Die ander kinders was uit sy derde huwelik. Zwaantje was vyf jaar en tien maande, Petrus was vier jaar en drie maande, Martinus was twee jaar en nege maande. Hulle het eers twee jaar later, in April 1860, Holland verlaat met die seilskip Hermanus Izaak van 169 ton, en het onder geleide van die heer en mevrou Canisius gereis wat met drie kinders en een bediende aan boord was. Ook was op dieselfde skip die heer en mev. Schoon met hulle kinders waarvan een die later bekende Natalse

---

³⁸⁾ In daardie dae het dit in die Afsgekeie Kerk dikwels voorgekom dat onder die gebed gekniel is.

⁴⁰⁾ A Brummelkamp: Levensbeschrijving van wijlen Prof. A. Brummelkamp, 1914, bls. 476-477.

predikant H. F. Schoon was.⁴¹⁾ Die skip het op 8 Julie 1860 in Durban aangekom waar ds. Postma die kinders persoonlik afgehaal het.

Nog 'n enkel woord oor die lotgevalle van hierdie vyf kinders Laurika is op 27 Oktober 1861 op die jeugdige leeftyd van agtien jaar en vier maande op Rustenburg met 'n wedunaar Hendrik Stephanus Stroh getroud, wat in Februarie 1814 gebore is. Sy is 'n paar jaar later in die Vrystaat op die plaas Mosterthoek naby Reddersburg oorlede, toe hulle op pad was na die Kaapkolonie. Sy was swak van gesondheid, 'n teringlydster, en het geen kinders nagelaat nie. Geertruida is op jeugdige leeftyd in Burgersdorp aan die tering oorlede. Zwaantjie was getroud met ds. Jan Lion Cachet. Sy het twee kinders gehad, Dirk en Ida, wat altwee jonk oorlede is. Zwaantjie self is op 22 Julie 1875 in Burgersdorp op drie-en-twintigjarige leeftyd aan die tering oorlede. Petrus was predikant in die Gereformeerde Kerk, en is 4 Oktober 1919 in Heidelberg Transvaal oorlede. Hy was drie keer getroud. Die eerste vrou was Aafke Nienhuis, oorlede 23 Januarie 1904; die tweede Aletta Venter, oorlede 24 Julie 1908 en die derde, Cecillia Johanna Venter. Aldrie hierdie huwelike was kinderloos. Martinus was ook predikant, en is op 26 Julie 1926 op Johannesburg oorlede. Hy was twee keer getroud, die eerste keer met Elisabeth Josina Wilhelmina Spiller, oorlede in 1907, en die tweede keer met Hester Johanna de Klerk, weduwee van Kasper Jan Hendrik Vorster. Uit die eerste huwelik is elf kinders gebore. Ds. Martinus Postma is dus die enigste van die vyf Postma kinders wat uit Holland gekom het, van wie daar afstammeling in Suid-Afrika is.

Ds. Postma het in Suid-Afrika nog 'n vierde en 'n vyfde huwelik aangegaan. Die vierde, met Susanna Lasea Kruger, gebore in Mei 1841, is op 24 November 1859 in die Hervormde Kerk van Rustenburg deur ds. D. van der Hoff voltrek. Uit hierdie egverbintenis is ses kinders gebore. Hierdie vrou is op 3 Oktober 1869 te Burgersdorp oorlede. Elf weke later, op 20 Desember van dieselfde jaar, is ds. Postma op Burgersdorp deur ds. J. Lion Cachet vir die vyfde keer in die huwelik bevestig met Johanna Willemina van Biljon, gebore 27 Mei 1854. Uit hierdie huwelik is ook ses kinders gebore. Ds. Postma is op 28 Desember 1890 te Burgersdorp oorlede. Sy weduwee het hom op 12 Julie 1901 gevolg.

S. P. ENGELBREGHT.

---

⁴¹⁾Ds. D. Postma jr. sê op bls. 129 van sy *Geschiedenis van de Geref Kerk, 1905*, dat die kinders na hy „meen met de familie Canisius en de familie Kroep” uitgekom het. En in die „In Memoriam wyle ds. M. Postma” word op bls. 28 vermeld dat die kinders met die familie Harting saam gekom het, maar dit is fout. Daar was nie so 'n familie op die skip nie. Hulle het onder toesig van die familie Canisius in die kajuit klas gereis. Die familie Kroep was wel aan boord maar nie in die kajuit klas nie, dog as tussendekse passasiers. *Natalse Argief, European Immigration Department No. 74, 1860.*